

**ОММАВИЙ ТАРТИБСИЗЛИКЛАРНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ВА
УЛАРНИ БИР ГУРУХ ШАХСЛАР БЕЗОРИЛИГИДАН АЖРАТИШ
МАСАЛАЛАРИ****ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ И ИХ
РАЗГРАНИЧЕНИЕ ОТ ХУЛИГАНСТВА, СОВЕРШЁННОГО ГРУППОЙ ЛИЦ****ISSUES OF QUALIFICATION OF MASS DISTURBANCES AND THEIR
DISTINCTION FROM HOOLIGANISM BY A GROUP OF INDIVIDUALS****А.А.Қабулов**

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳафсизлиги
университетети мустақил изланувчиси*

Мазкур мақолада оммавий тартибсизликларнинг квалификация масалалари ва уларни бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган безориликдан ажратишнинг ҳуқуқий асослари таҳлил қилинади. Оммавий тартибсизликлар ва безориликнинг ўзаро фарқи, жиноят таркиби ва уларнинг ҳуқуқий оқибатлари кўриб чиқилади. Шунингдек, ушбу жиноятларнинг амалиётдаги квалификация масалаларига ҳам эътибор қаратилган.

Калит сўзлар: *Оммавий тартибсизликлар, квалификация, безорилик, гуруҳ, ҳуқуқий фарқ, жиноят таркиби.*

В данной статье анализируются вопросы квалификации массовых беспорядков и правовые основания их разграничения от хулиганства, совершённого группой лиц. Рассматриваются различия между массовыми беспорядками и хулиганством, состав преступления и их правовые последствия. Также уделено внимание вопросам квалификации этих преступлений в практике.

Ключевые слова: *Массовые беспорядки, квалификация, хулиганство, группа, правовые различия, состав преступления.*

This article analyzes the issues of qualification of mass disturbances and the legal basis for distinguishing them from hooliganism committed by a group of individuals. It examines the differences between mass disturbances and hooliganism, the elements of the crime, and their legal consequences. Attention is also given to the practical issues of qualifying these crimes.

Keywords: *Mass disturbances, qualification, hooliganism, group, legal distinction, elements of crime.*

Оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш соҳасидаги жиноятлар учун жиноий жавобгарлик асосларини кўриб чиқиш тегишли нормаларни қўллашда қатор муаммоларни мавжудлигидан дарак бермокда. Уларни тадқиқ этиш ушбу жиноятларни квалификация қилиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш, шунингдек, оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик

тўғрисидаги миллий жиноят қонунчилигини такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш учун фойдали бўлиши мумкин.

Демак, йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш каби ҳаракатларни квалификация қилиш масалалари таҳлиliga тўхталамиз. Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасида ЖК амал қилиш даврида 217-моддада кўзда тутилган хатти-ҳаракатларни содир этиб, маъмурий жавобгарликка тортиш билан боғлиқ бир нечта ҳолатлари мавжуд. Жумладан, блогер Олимжон Ҳайдаров Фарғона вилоятидаги Albus гипс заводи ходимлари туман ташкилотларида газ узилиши туфайли 10 минг аҳоли ишсиз қолганини даъво қилган видеони эълон қилган эди. Заводнинг етти нафар ишчиси безорилик, йиғилишлар, митинглар ёки намоёишлар ўтказиш тартибини бузганлик айби билан 5–10 суткага қамалди (МЖТКнинг 201-моддаси асосида)²³.

Шу каби, 2021 йил 26 сентябрь куни соат 12:10 да, Самарқанд тумани “Янгиариқ-1” МФЙ, Чунгул кўчасида яшовчи 13 нафар фуқаролар, маҳаллалари хонадонларига табиий газ йўқлигидан норозилик билдириб, Самарқанд "М-37а автомобиль ҳалқа йўли"нинг 8-9 километрида йўлининг қатнов қисмига чиқиб, йўлни тўсиб қўйган. Маълум бўлишича, фуқаролар истиқомат қилувчи маҳаллага Самарқанд тумани Газ таъминоти бўлими томонидан охириги маротаба жорий йилнинг 29 июль куни суюлтирилган газ баллонлари тарқатилган.

Ушбу ҳолат юзасидан Жиноят ишлари бўйича Самарқанд тумани судининг 27 сентябрь кунидаги қарори билан 13 нафар шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 183-моддаси (майда безорилик) ҳамда 201-моддаси (йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш) да назарда тутилган ҳуқуқбузарликларни содир этганликда айбли деб топилиб, маъмурий жавобгарликка тортилдилар.

Расмий маълумотларга кўра, мазкур модда бўйича бирорта жиноят содир қилинган. Назаримизда, мазкур вазият ҳолатларни квалификация қилишда хатолар ҳамда ушбу тартибга солувчи норманинг қонунчиликдаги тузилишининг номукамаллиги натижасидир.

Жиноят ҳуқуқи фанида мазкур нормаларни қўллаш самарадорлигини оширишга қаратилган турли хил таклифлар мавжуд. Масалан, йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш оммавий тадбирга тўсқинлик қилиш ва безорилик, оммавий тартибсизликлар, шунингдек айрим мансабдорлик жиноятлари ўртасидаги фарқни аниқлаш масаласи таҳлил қилинади. Хусусан, тадқиқотчи А.В.Серебренникова, мансабдор шахс томонидан ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда ва жисмоний куч, зўрлик қўллаш орқали йиғилишлар, митинг ёки бошқача оммавий ҳаракатига тўсқинлик қилиш, Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 149 (Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар

²³ <https://www.gazeta.uz/uz/2022/12/16/haydarov/>

уюштириш, ўтказишга қаршилиқ кўрсатиш) ва 286-модда (Мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш) билан жиноятлар жами бўйича квалификация қилиниши керак, деб ҳисоблайди²⁴.

Айтиш жоизки, бизнинг ЖКда РФ ЖКнинг 149-моддаси “Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш, ўтказишга қаршилиқ кўрсатиш” жинояти таркиби мавжуд эмас. Ваҳоланки, амалиётда шунга ўхшаш воқеалар юз бераётгани, жумладан айрим ҳолларда мансабдор шахслар аралашуви билан оммавий тадбир ўтказилишига тўсқинлик қилиш ҳолатлари учраб туриши сир эмас.

Мисол учун, 2019 йил 3 апрелда собиқ Тошкент шаҳар ҳокими томонидан “Бессмертный полк” оммавий ҳаракати ташкилотчилари билан учрашувда уларнинг Тошкентнинг айрим кўчалари бўйича юриш уюштиришига руҳсат берилган эди. Бироқ кейинчалик ҳоким ва ИИБ қарорлари билан мазкур оммавий юриш тақиқланган, бунинг учун жавобгарлик амалдаги маъмурий ёки жиноий қонунчилик нормаларида мавжуд эмас.

Бошқа томондан, А.В.Серебренникова таърифлаган вазиятда миллий қонунчилик бўйича жиноятлар мажмуини ҳам кўриш мумкин. Бу ерда сўз Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш (ЖК 217-моддаси), айтиш билан мансабдор шахс томонидан ушбу йиғилиш, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштиришни тўхтатишда ўз хизмат мавқеидан фойдаланиши ёки зўравонлик, таҳдидлар қўллаши, ЖКнинг 206-моддаси (Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш) билан квалификация қилиниши мумкин, жисмоний шахс ҳаракатларида эса безорилик жинояти аломатларини кўриш мумкин.

Бизнинг фикримизча, бундай ҳолат амалиётда учраётгани билан, миллий қонунчиликда зарур нормалар мавжуд эмаслиги мансабдор шахс ва жисмоний шахснинг айрим хатти-ҳаракатлари жавобсиз қолиб кетишига сабабчи бўлиши мумкин. Хусусан, ўз мансаб мавқеидан фойдаланиб, оммавий тадбирни ўтказишга тўсқинлик қилса ва айтиш пайтда зўравонлик ишлатса, шу жумладан айрим жисмоний шахсларни омма тарқатиб юбориш учун зўравонлик қилишга руҳсат бериши ҳолатларига доим ҳам ҳуқуқ-тартибот идоралари томонидан ҳуқуқий баҳо берилмайди.

Бизнинг таҳлилимиз натижалари, масалан, оммавий тадбирлар ўтказиш ва уларга тўсқинлик қилишда безорилик ҳаракатлари белгилари ҳам учраши туфайли, ушбу вазияларни безориликдан ажратиш ва тўғри ва олилона квалификация қилиш заруратини келтириб чиқаради.

Бизнингча, бундай вазиятларда жиноятлар жами бўйича квалификация қилиш мумкин. Бунда, нафақат реал жиноятлар жами, балки идеал жиноятлар жами ҳам юз

²⁴ Серебренникова А. В. Уголовно-правовое обеспечение конституционных прав и свобод человека и гражданина по законодательству Российской Федерации и Германии: дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2008. - Б.335.

бериши мумкин. Оммавий тадбирни ўтказиш жамоат тартибини қўпол равишда бузувчи, жамиятга очик-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи маълум ҳаракатлар билан бирга содир этилган бўлса, шунингдек:

- а) қурол ёки қурол сифатида ишлатиладиган нарсаларни қўллаш билан;
- б) сиёсий, мафкуравий, ирқий, миллий ёки диний адоват ёки душманлик замирида ёки бирорта ижтимоий гуруҳга нисбатан нафрат ёки адоват сабабли содир қилинган бўлса, қилмиш жиноятлар жами бўйича ЖК 217-моддаси ва ЖК 277-моддаси тегишли бандлар билан квалификация қилиниши мумкин.

Шу билан бирга, жиноятларни квалификация қилиш нуқтаи назаридан жамиятга нисбатан очик-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи жамоат тартибини қўпол равишда бузишда намоён бўладиган безорилик, айни дамда Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузилишга ҳам олиб келганида, квалификация бирмунча муаммоли бўлиши мумкин. Безорилик таркиби оммавий тадбирларни ўтказиш тартибини бузишни кўзда тутмайди, гарчи 3-қисми “в” банди “оммавий тадбирлар ўтказилаётган вақтда” деб кўрсатилган бўлса ҳам, бу ерда гап айнан оммавий тадбирлар ўтказилаётган вақтда безорилик қилишни кўзда тутлади. Демак, безори шахс нияти йиғилиш, митинг, намоёиш, юриш, пикет ёки шу кабилар тартибини бузишга эмас, айнан шу тадбир вақтида ўзини “кўрсатиш”га қаратилади.

Бизнинг фикримизча, башарти, унинг нияти айнан тадбирни ўтказиш тартибини бузиш, унга тўсқинлик қилишдан иборат бўлса (масалан, айрим озчиликларни ёқтирмаслик мотиви билан уларнинг парадларини бузиш), у ҳолда идеал жиноятлар жами бўлиши мумкин. Оммавий тадбирни ўтказиш тартибини бузиш факти безорилик белгиларига кирмайди. Ўз навбатида, безорилик жинояти таркиби оммавий тадбирни ўтказиш тартибини қўпол равишда бузишни англатмайди.

Хуллас, агар йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш ёки уларда иштирок этишга тўсқинлик қилиш жамиятга очик-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи жамоат тартибини қўпол равишда бузиш билан бирга бўлса, ЖКнинг 217-моддаси ва ЖКнинг 277-моддаси билан квалификация қилиниши мумкин. Бироқ, бунинг учун амалдаги қонунчиликка айрим ўзгаришларни киритиш даркор. Хусусан, унга оммавий тадбирни ўтказишга тўсқинлик қилиш, мансаб мавқеи дан фойдаланиш ва зўрлик ишлатиш ҳақидаги нормаларни киритиш лозим, акс ҳолда бу ҳолатлар фақатгина ЖК 277-моддаси билан квалификация қилиниб борилади, бу эса, асоссиз равишда, жиноят таркибини кенгайтириб, жавобгарликни манзилли қўллашга имкон бермайди.

Келинг, энди оммавий тартибсизликларни квалификация қилиш хусусиятларини таҳлил қиламиз. Аввало, биз шуни айтиб ўтишимиз жоизки, 217-моддада белгиланган Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш ва оммавий тартибсизликлар жиноятлари, бир-бирига анча яқин моддалар, хатто бир-бирини тақозо этади, дейишимиз мумкин. Гап шундаки, оммавий тадбирларни ўтказиш тартибини бузиш ўз-ўзидан оммавий

тартибсизликларга айланиб кетиши мумкин. Бундай ҳолда, ушбу жиноятларни квалификация қилишда мураккабликлар юзага келади.

Оммавий тартибсизлик шаклидаги ижтимоий хавфли қилмишнинг мураккаб таркибга эгалиги хусусиятидан келиб чиқиб, ушбу жиноятни квалификация қилишнинг асосий масалаларидан бири оммавий тартибсизликларни содир этиш усулларига жиноят-ҳуқуқий баҳо бериш муаммосидир. Оммавий тартибсизликларни содир этишнинг алоҳида усуллари мустақил жиноятларнинг таркибларини ташкил қилиши мумкин.

Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш (ЖК 217-моддаси), Тақиқланган иш ташлашга раҳбарлик қилиш ёки фавқулодда ҳолат шароитида корхона, муассаса ёхуд ташкилотлар ишига тўсқинлик қилиш (ЖК 218-моддаси), Ҳокимият вакилига ёки фуқаровий бурчини бажараётган шахсга қаршилик кўрсатиш (ЖК 219-моддаси) каби ҳаракатлар алоҳида жиноий ҳаракатлар деб тан олинади. Шу муносабат билан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган фақат 244-модда билан квалификация етарли ёки етарли эмаслигини аниқлаш вазифасига дуч келади.

Юридик адабиётларда оммавий тартибсизликлар таркиби кўшимча квалификацияни талаб этаслиги, ушбу моддада баданга шикаст етказиш, шахсга қарши бошқа оғир жиноятлар, жумладан, ЖК 118, 119-моддаларида мавжуд жинсий эркинликка қарши жиноятлар, мансабдор шахс ёки ҳокимият вакилига қарши жиноятларни қамраб олиши ҳақидаги қарашлар илгари сурилади²⁵.

Тадқиқотимиз натижалари бизга бу борада маълум эътирозларни билдириш имконини беради. Аввало, жинсий жиноятлар бўйича нормаларга эътибор қаратиш даркор. Албатта, оммавий тартибсизликлар пайтида номусга тегиш, зўрлаш каби жинсий тусдаги жиноятлар содир этилиши мумкин. Бироқ, ЖК 118-119-моддаларини қўлламаслик учун асослар мавжуд эмас. Ушбу жиноятлар оммавий тартибсизликлар билан қамраб олинмайди, чунки улар ЖК-244-моддаси диспозициясида қайд этилмаган. Қурол ёки қурол сифатида фойдаланиладиган бошқа нарсаларни ишлатиб ёхуд ишлатиш билан кўрқитиб шахсга нисбатан зўрлик ишлатиш ЖК 118 ёки 119-моддасида жинсий жиноятларни содир этиш усулидан бошқа нарса эмас, ваҳоланки ЖК 244-моддаси бу воситалардан фойдаланиш оммавий ваҳима, кўрқув ва тартибсизлик чиқаришга қаратилади.

Оммавий тартибсизликлар пайтида ҳокимият вакилига қаршилик кўрсатиш, айнан шу усул ЖК 244-моддаси диспозициясида аниқ кўрсатиб ўтилгани сабабли ЖК 219-моддаси билан кўшимча квалификация қилишни талаб қилмайди. Шу билан бирга, биз тадқиқотчилар А.Багмет ва В.Бичковлар айтган ҳокимият вакилига қаршилик кўрсатиш тўғрисида ишора мавжуд бўлса ҳам, аммо бу бундай шахсларга

²⁵ Багмет А. М., Бычков В. В. Уголовно-правовая характеристика массовых беспорядков. М., 2009 - Б. 37.

нисбатан зўравонлик қўллаш ҳолатини кўшимча квалификация қилишни талаб этиши ҳақидаги фикрларига қўшиламиз.

Шунинг учун, назаримизда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги 38-сонли “Республика судлари томонидан оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги қонунларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ айрим масалалар тўғрисида” қарорида “оммавий тартибсизликларнинг фақат ташкилотчилари ва иштирокчилари агарда улар бевосита қирғинлар қилишда, вайронагарчиликлар, ўт қўйишлар ва бошқа шу каби ҳаракатларни содир этган бўлсалар ёки ҳокимият вакилларига қуролли қаршилик кўрсатган бўлсалар Жиноят кодексининг 244-моддаси билан жиноий жавобгар бўладилар” деган тушунтириши²⁶ етарлича асосланмаган, ва ҳокимият вакилларига қуролли қаршилик кўрсатишда унга ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлган шикаст етказиш ҳолатини назарда тутмаган. Бизнингча, бу ҳолатлар юз берганида, албатта ЖКнинг 244-моддаси ва тегишли ҳаётга ёки соғлиққа қарши жиноятлар учун жавобгарликни кўзда тутувчи моддалар жами бўйича квалификация қилиниши керак.

Оммавий тартибсизликлар пайтида ҳокимият вакилига нисбатан жисмоний зўрлик қўлланган тақдирда Жиноят кодексининг 219-моддасига ҳам ҳавола қилиш зарурлиги ҳақида амалиётчи юристлар ўртасида ўтказган сўровимиз натижалари ҳам далолат беради (бу фикрни респондентларнинг 74 фоизи билдирган).

Демак, оммавий тартибсизликлар таркиби жинсий тусдаги зўравонлик ҳаракатлари, шунингдек ҳокимият вакилига нисбатан соғлиғига шикаст етказиш шаклида содир этилган ижтимоий хавфли қилмишларни қамраб олмайди. Ушбу жиноятлар белгиларининг мавжудлиги оммавий тартибсизлик қилмишини тегишли жиноятлар жами бўйича квалификация қилишни талаб қилади (мас равишда ЖК 118, 119 ва 219 моддалари билан).

Инсон соғлиғига қарши жиноятларга келсак, бу ерда тегишли жиноятларни содир этганлик учун назарда тутилган жазо чоралари санкцияларини қиёсий таҳлил қилиш натижаларига амал қилиш зарур. Бунда, Жиноят кодексининг 244-моддаси қасддан баданга ўртача оғир, енгил шикаст етказишни тўлиқ қамраб олади ва кўшимча квалификацияни талаб қилмайди, бироқ, баданга оғир шикаст етказиш ва қасддан одам ўлдиришга қаратилган ҳаракатлар тегишлича ЖК 104-моддаси ва 97-моддаси тегишли бандлари билан квалификация қилиниши шарт.

Таъкидлаш жоизки, оммавий тартибсизликлар пайтида мол-мулкнинг йўқ қилиниши ва шикастланиши ҳам жиноят таркибига кириб кетади. Бироқ, оммавий тартибсизликлар таркиби мулкий зарар етказишни қамраб олган бўлса ҳам, унинг миқдорини белгилашда, оммавий тартибсизликларнинг турли иштирокчиларининг ҳаракатларини квалификация қилиш масалаларини кўриб чиқишни тақозо этади.

²⁶ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги 38-сонли “Республика судлари томонидан оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги қонунларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ айрим масалалар тўғрисида” қарори // <https://lex.uz/docs/1442601>.

Аввало шуни таъкидлаш жоизки, оммавий тартибсизликларни уюштирган ва уларда бевосита иштирок этган шахснинг ҳаракатлари фақат ЖК 244-моддаси билан квалификация қилиниши керак.

Шу билан бирга, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар оммавий тартибсизликлар содир этишда жиноятнинг бошқа иштирокчиларига нисбатан жиноий-ҳуқуқий баҳо беришда муаммога дуч келади. А.З.Илёсовнинг фикрича, “оммавий тартибсизликлар биргаликда содир этиш шаклида содир этилади, шунинг учун ҳаракатларни квалификация қилишда жиноятчиларни далолатчилар, ташкилотчилар, бажарувчиларга ажратишнинг унчалик жиддий эҳтиёжи мавжуд эмас”²⁷. Шу билан бирга, муаллиф таъкидлаганидек, “қирғин солиш, ўт қўйиш, мулкка шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ва бошқа ҳаракатларни содир этишда бевосита иштирок этмаган, лекин уларнинг содир этилишига ўз ҳаракатлари билан ҳисса қўшган (масалан: транспорт воситалари, жиноят содир этиш ашёлари ва воситаларини яшириш билан таъминлаш, объектларга тажовуз қилинганлиги тўғрисида маълумот бериш ва бошқалар) ёки алоҳида фуқароларни тартибсизликларда иштирок этишга оғдирган шахслар оммавий тартибсизликларда ёрдамчи ёки далолатчи деб тан оlinиши керак”²⁸. Биз бу фикрга қўшилаемиз.

Оммавий тартибсизликларни квалификация қилиш баъзи ҳолларда ушбу жиноят ва безорилик ўртасидаги фарқлашни талаб қилади. Амалиётда, шахснинг ҳаракатлари бир вақтнинг ўзида оммавий тартибсизликлар ва безорилик жинояти диспозицияси билан қамраб оlinиши ҳолатлари маълум. Бироқ, бу ерда жиноятлар жами бўлмайди. Бизнингча, бу ерда жиноят-ҳуқуқий нормалар рақобати мавжуд деб таъкидлаш учун асослар етарли. Албатта, бунда оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги норма аасосий аҳамиятга эга, чунки у қилмишни энг тўлиқлик билан қамраб олади. Бу норманинг ихтисослашуви, асосан, жиноят таркибининг объектив томони белгиларига асосланади. ЖК 244-моддаси бўйича жиноят содир этганда, жамоат тартиби жуда кўп одамларнинг биргаликдаги ҳаракатлари билан бузилади ва жамоат ҳавфсизлигига тажовуз қилади. Бундан ташқари, бу оломонни, одамлар бетартиб тўдасини ташкил қилиши керак. Бундан ташқари, ЖК 244-моддасида ва ЖК 277-моддасида жиноят содир этиш усуллари бирмунча фарқ қилади.

Фуқароларни оммавий тартибсизликларга ва фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга омма олдида даъват қилишни квалификация қилиш ҳам ўзига хос хусусиятга эга. Гап шундаки, амалдаги миллий жиноят қонунчилигида бир қатор нормаларда шунга ўхшаш даъват қилиш учун жавобгарлик назарда тутилган. Масалан, ЖК 159-моддаси (Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига тажовуз қилиш), ёки 244¹-модда. (Жамоат ҳавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган

²⁷ Ильясов А. З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. ... канд. юрид. наук. Махачкала, 1999. - Б. 53

²⁸ Ўша асарда – Б.63

материалларни тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш ёки намойиш этиш). Иккала моддада ҳам фуқароларга нисбатан зўравонликка чақириқлар назарда тутилиши мумкин.

Шу билан бирга, бундай вазиятларда жиноий ҳаракатни квалификация қилишда, субъектив томон (конституциявий тузумга тажовуз, террористик ва экстремистик фаолиятни тарғиб қилишни ўз ичига олиши мумкин бўлган фаолиятни) бевосита тавсифлайди. Шу боис, шахснинг даъват этишга оид ҳаракатларида унинг субъекти қарашлари бирламчи тусга эга бўлиб, квалификацияда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Эндиги масала безорилик ва оммавий тартибсизликларни ўзаро ажратиш масаласидир. Маълумки, ахлоқ қоидалари ва жиноят-ҳуқуқий таъқиқнинг юридик кучи турли даражада эканлиги боис уларни солиштириб бўлмайди, айнан жамоат тартибини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш жамият(аъзолари)нинг давлатга бўлган ишончи билан белгиланади. Ҳуқуқий демократик давлатда жамоат тартиби, адолат, ишончнинг таъминланиши одоб-ахлоқ, одат нормаларнинг юзага келиши ва мавжуд бўлиши учун мақбул ташқи шароит сифатида намоён бўлади. Демак, жиноят-ҳуқуқий нормалар жамиятда ўрнатилган одоб-ахлоқ нормаларини муҳофаза қилиш орқали фуқароларда адолатга ишончни мустаҳкамлайди²⁹.

Шундай экан, безориликнинг жиноят ҳуқуқий ва криминологик жиҳатларини ўрганиш асосида унинг олдини олиш масаласи долзарб ҳисобланади. Агар сўнгги йиллардаги безориликка оид статистикага мурожаат қилсак, мазкур қилмиш 2020 йилда 2019 йилга нисбатан 41,9% ошган, 2021 йилда қарийб 110%га ошган, 2022 йилда 50,6%га, 2023 йилнинг 9 ойида эса аввалги йилнинг шу даврига нисбатан 15,3%га кўпайган. Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики, безорилик жинояти кейинги беш йилда кескин ортиб бормоқда³⁰.

Ўз навбатида амалиётда бир гуруҳ шахсларнинг безорилигини оммавий тартибсизликларда иштирок этиш жиноятдан ажратиш, квалификация қилиш муаммоларидан бирига айланган. Бу, хусусан, ушбу ижтимоий хавфли қилмишлар таркиблари белгилари ўхшашлиги билан боғлиқ. Оммавий тартибсизликлар объекти жамоат хавфсизлиги, аммо жамоат тартиби ҳам бу жиноятда бузилади. Безориликнинг объекти жамоат тартибидир, аммо совуқ қурол ёки қурол сифатида маълум нарсалардан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган безориликнинг энг кенг тарқалган турида жамоат хавфсизлигига ҳам тажовуз содир бўлади.

Объектив томоннинг белгилари ўртасида ҳам аниқ ажратадиган чизик йўқ. Оммавий тартибсизликлар белгиси, худди безорилик белгиси каби қуролдан фойдаданиш бўлиши мумкин. Безорилик қурол сифатида фойдаланилган ашёлардан фойдаланган ҳолда содир этилган ҳолларда таҳлил қилинаётган жиноятларни фарқлаш қийинлиги шундан иборатки, оммавий тартибсизликларда иштирок этиш зўравонлик билан, безорилик эса, гарчи унда доим ҳам зўрлик қўлланилмаса ҳам, имманент тарзда

²⁹ Д.Каракетова. Безориликни квалификация қилишнинг айрим масалалари // Ж.Юриспруденция – 2021 / 4 – Б.46

³⁰ Ўзбекистон Республикаси Олий суди сайти маълумотлари.// <https://stat.sud.uz>

зўравонлик билан боғлиқдир. Жумладан, Олий суд Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарорининг 4-бандида шундай дейилган: "Совуқ қурол ёки шахснинг соғлиғига амалда шикаст етказиши мумкин бўлган бошқа нарсаларни қўллаш деганда, айбдорнинг улар воситасида безорилик ҳаракатлари давомида жабрланувчига нисбатан тан жароҳати етказган ёки етказишга ҳаракат қилган ҳоллар тушунилиши лозим"³¹.

Б.Волженкиннинг фикрича, зўрлик безорилик белгиси ҳисобланиши мумкин эмас, унинг таркибига фақат жамоат тартибини қўпол равишда бузиш, жамиятга нисбатан яққол ҳурматсизликни ифодалаш, қурол ёки қурол сифатида ишлатиладиган ашёлардан фойдаланганда фуқароларнинг ҳаёти ёки соғлиғига хавф туғдирган, аммо ҳақиқатда жисмоний зарар келтирилмаган ҳолатлар киради³². Албатта, биз бунга қўшила олмаймиз, чунки ЖК 277-моддасида уриш-дўппослаш, баданга енгил ва ўртача оғирликдаги шикаст етказиш ҳаракатлари кўзда тутилган. Б.Волженки таъкидлаган ҳолатлар жуда кам. Кўпчилик ҳолларда безорилик зўрлик ишлатиш билан боғлиқ. Масала фақатгина бундай ҳаракатларга жиноий-ҳуқуқий баҳо беришда.

Олий суди Пленумининг юқорида келтирилган қарорининг 3-бандида бундай баҳолашга тушунтириш берилган, хусусан, қилмишни Жиноят кодекси 277-моддасининг 1-қисми билан квалификация қилиш учун безорилик замирида шахснинг баданига енгил даражада шикаст етказилганлиги кифоя. Бунда шахснинг баданига етказилган тан жароҳати унинг соғлиғини бузилишига олиб келган-келмаганлигининг аҳамияти йўқ.

Уриш-дўппослаш деганда, айбдор томонидан жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан бузиб, шахснинг баданига шикаст етказмаган ҳолда бир неча зарба бериш тушунилади³³.

Бундай квалификациянинг тўғрилиги ҳақида баҳслашиб ўтирмаймиз, фақатгина шуни қайд этамизки, қурол ёки қурол сифатида ишлатиладиган нарсалардан фойдаланиб, бир гуруҳ шахслар томонидан содир этиладиган безорилик, аксарият ҳолларда зўрлик ишлатиш билан боғлиқ, бундай қилмишларни зўравонлик билан бирга юз берган оммавий тартибсизликлар жиноятдан объектив томон белгиларига кўра ажратиш анча мушкул.

“Оммавий” белгиси тартибсизликларга нисбатан баҳоловчи хусусиятга эгаллиги, шунингдек, олдиндан тил бириктириб бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган безориликда унинг таркибини ташкил этувчи шахслар сонининг юқори чегарасининг йўқлиги ҳам, ушбу жиноятларни аниқ ажратишга қўмак бермайди.

³¹ Олий суд Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 9-сонли "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарори

³² Волженкин Б. Хулиганство // Уголовное право. 2007. №5.

³³ Векленко С.В., Якунин А.И. Спорные вопросы разграничения массовых беспорядков и группового хулиганства // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. 2012. N 3 (29). С. 7-16.

Мотив ва мақсад безорилик ва оммавий тартибсизликларнинг нормада берилган таркибига киритилмаган. Адабиётларда кўпчилик тадқиқотчилар безориликни безорилик мақсадида содир этиладиган жиноят деб тан олишади³⁴. “Безорилик мақсади худди шу номдаги ҳаракатларнинг ижтимоий тавсифига кириши сабабли, уни ушбу жиноятнинг субъектив томони зарурий элементи сифатида кўрмаслик мумкин эмас. Безорилик мақсади бўлмаса, безорилик ҳаракатлари ҳам юз бериши мумкин эмас”³⁵.

Ўз навбатида оммавий тартибсизликлар мотивлари турфа хил бўлиши мумкин: ижтимоий-иқтисодий турмуш шароитларидан, ҳукумат ва бошқарув органи фаолиятдан норозилик; сиёсий, мафкуравий, миллий, диний адоват ёки душманлик, муайян ижтимоий гуруҳга нисбатан нафрат ёки адоват, ғаразли ниятлар, муассасалар фаолиятини издан чиқариш истаги, қасос, ҳасад, ғазаб ва ҳ.к. Оммавий тартибсизликларда иштирок этиш мотиви сифатида, айрим тадқиқотчилар безорилик мотивларини ҳам санаб ўтишади³⁶.

Хуллас, оммавий тартибсизликлар ва бир гуруҳ шахслар томонидан содир этиладиган безорилик таркибининг қонундаги конструкциялари ушбу жиноятлар ўртасида аниқ тафовут белгилашга имкон бермайди, бу эса, табиийки, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимлари учун тегишлича квалификация муаммосини келтириб чиқаради. Олий суди Пленуми қарорида ушбу масала бўйича аниқ тушунтириш берилмаганлиги вазиятни янада чигаллаштиради.

Шу боис, оммавий тартибсизликларда иштирок этишни бир гуруҳ шахслар безорилиги сифатида квалификация қилиш ҳолатлари тергов ва суд амалиётида учраб туриши бежиз эмас.

Хўш, бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган безорилик ва оммавий тартибсизликларда иштирок этиш каби қилмишларни ўзаро аниқ фарқлаш мумкинми, агар бўлса, қандай мезонларга кўра фарқлаш мумкин? Жиноят ҳуқуқи назариясида ушбу муаммони ҳал қилиш юзасидан бир нечта қарашлар илгари сурилган. Уларнинг баъзилари ғоят мунозарали.

Мисол учун, тадқиқотчи Ю.И. Жих кўрсатилган жиноятларни фарқлаш муаммосини РФ ЖК 212-моддасидан 2-қисми - оммавий тартибсизликларда иштирок этишни чиқариб ташлаш орқали ҳал қилишни таклиф қилади³⁷.

Бу таклиф, ўз моҳиятига кўра ғоятда баҳсли. Биринчидан барча оммавий тартибсизликлар ҳам безорилик мотиви асосида содир этилмайди ва ушбу тартибсизликларда иштирок этишни тўлиқ чиқариб ташлаш, турли бошқа мотивлар, масалан, сиёсий, ғаразли мақсадларда, жамиятнинг иқтисодий ва ижтимоий

³⁴ Векленко С.В., Рагозина И.Г. Уголовная ответственность за хулиганство. Омск, 2008. – Б.31.

³⁵ Волков Б.С. Мотив и квалификация хулиганства. Казань, 1968. – Б.152.

³⁶ Кумышева М.К. К вопросу о массовости в уголовно-правовой характеристике массовых беспорядков // Пробелы в российском законодательстве. 2018. N 3. С. 79-81.

³⁷ Жих Ю.И. Уголовная ответственность за групповое хулиганство: Автореф. дисс...канд. юрид. наук. Волгоград, 1998 - Б.27.

шароитларидан норозилик туфайли ва ҳоказо мотив асосида содир этиладиган ижтимоий хавфли қилмишларнинг кенг доирасини декриминаллашувини англатади.

Аксарият муаллифлар ҳам бу саволга ижобий жавоб беришади, аммо турли мезонларни таклиф қилишади. Айрим муаллифлар бу таркиблар ўртасидаги фарқни субъектив томонида кўришади. Хусусан, “оммавий тартибсизликлар пайтида жиноятчилар давлат томонидан олиб борилаётган сиёсатга, маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятига салбий муносабатини ёки бу сиёсатни тушунмаслик ёки уни маъқулламаслик, тан олмасликни кўрсатишга интилади.

Бир гуруҳ шахслар безорилиги ҳолатларида жиноятда иштирок этаётган шахслар жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик, очикдан-очик ҳурматсизликни, умумэътироф этилган ахлоқ нормаларини рад этишларини кўрсатишга интиладилар”³⁸.

Бошқаларнинг фикрича, оммавий тартибсизликлар безориликдан жиноий фаолиятнинг микёси ва табиати билан ажралиб туради. Қирғин солиш, ўт кўйиш, портловчи моддалардан фойдаланиш оммавий тартибсизликлар белгиси ҳисобланади, безориликда бундай жиддий талофатлар бўлмайди. Оммавий тартибсизликлар пайтида жиноятчилар давлат томонидан олиб борилаётган сиёсатга нисбатан салбий муносабатини ёки бу сиёсатни нотўғри тушуниш, маъқулламаслик, уни тан олмаслик, маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятини, айрим ҳодисалар (масалан, футбол жамоасининг мағлубиятини) маъқулламасликларини кўрсатишга интиладилар³⁹.

Кейинги тадқиқотчиларнинг фикрича, оммавий тартибсизликлар бир гуруҳ шахслар безорилигидан, энг аввало, тажовузнинг асосий объекти, объектив томони мураккаблиги⁴⁰, шунингдек, кўп сонли иштирокчилар – оломон мавжудлиги билан фарқланади⁴¹.

Тўртинчи гуруҳга оид изланувчилар, таҳлил қилинаётган жиноятларни таркибнинг объектив ва субъектив белгиларига кўра фарқлашни таклиф қилади. “Безориликни содир этишда, деб ёзади Д.С. Пашкин, - жамоат тартиби бузилади, аммо у оммавий тартибсизликлар содир этилгандан кўра анча камроқ кўламда намоён бўлади. Айрим ҳолларда безорилик ҳаракатларида бир кичикрок гуруҳ, бошқа ҳолларда бир неча ўнлаб кишилар иштирок этадилар. Айни пайтда, оммавий тартибсизликларда бир вақтнинг ўзида юзлаб ва минглаб иштирокчилар бўлиши мумкин бўлган оломон намоён бўлади. Таққосланган таркибларнинг субъектив белгиларига кўра ҳам сезиларли фарқларни кўриш мумкин. Хусусан, оммавий тартибсизликлар мотивларига миллатчилик, тамагирлик, сиёсий, безорилик ва бошқа

³⁸ Голик Ю.В. Ответственность за хулиганство: изменение законодательства // Lex Russica. 2017. N 8. С. 162-166.

³⁹ Жунусова Г.Б. Уголовная ответственность за хулиганство по законодательству Кыргызской республики: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. Бишкек, 2006. - Б.20.

⁴⁰ Козлов В.А. Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежнев (1953 - начало 1980 гг.). М., 2010.

⁴¹ Борисов С.В., Жеребченко А.В. Квалификация преступлений экстремистской направленности: Учебное пособие. М., 2010. - Б.258; Борисов С.В. Хулиганство: уголовно-правовые и криминологические аспекты. Дисс...канд. юрид. наук. М. 2005 - Б.170

мотивларни киритиш мумкин. Безорилик учун эса жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик мотиви зарурий белгисидир”⁴².

Бизнинг фикримизча, мотивлар оммавий тартибсизликлар ва бир гуруҳ шахслар безорилигини фарқлашда фақатгина айбдорларда безорилик ниятлар бўлмаган ҳоллардагина мезон бўлиб хизмат қилиши мумкин, чунки қайд этилган мотивлар безорилик пайтида ҳам, оммавий тартибсизликлар пайтида ҳам содир бўлиши мумкин.

Ушбуларни инобатга олган ҳолда, шундай ҳулосага келиш мумкинки, башарти қилмишда юқорида санаб ўтилгандан бошқа мотивлар аниқланганда, у оммавий тартибсизликлар сифатида квалификация қилиниши керак (албатта ушбу жиноятнинг объектив белгилари юзаша келганида). Жумладан, жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибини бузган ҳолда, зўравонлик, мол-мулкни йўқ қилиш ва бузиш билан боғлиқ бўлган рейдер босқини вақтида корхона ҳудудига зўравонлик билан оммавий кириб бориш, оммавий тартибсизликлар сифатида тан олинishi тўғри деб топилиши лозим⁴³. Жиноятчилар бу ерда ғаразли мақсадни - корхонани эгаллаб олишни кўзлайдилар, бу эса безорилик ниятини, демакки безорилик жиноятини истисно қилади.

Шу билан бирга, тадқиқотчиларининг қайд этишича, ҳуқуқни қўллашда кўпинча бу хатти-ҳаракатлар безорилик деб баҳоланади⁴⁴. Эҳтимол, бунинг сабаби рейдерлик қилмиши учун мустақил жиноят таркибининг мавжуд эмаслигидир. Корхонани эгаллаб олишда оломон сифатида тан олиб бўлмайдиган, нисбатан санокли шахслар иштирок этган ҳолларда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган безорилик тўғрисидаги нормани қўллашга мажбур бўлади. Ваҳоланки бу ҳолат, бизнинг фикримизча, қонун аналогиясидан бошқа нарса эмас, бунга эса йўл қўйиб бўлмайди. Биз, мазмунига ғаразли ният киритиш орқали тамагирлик мотивини кенг талқин этилишини танқид қилувчи муаллифлар фикрига қўшиламиз⁴⁵. Муаммонинг ечими жиноят қонунини ўзгартиришдан иборат, аммо бу масала – мустақил илмий тадқиқот мавзусидир.

Тадқиқотчи Ж.Джавкашевнинг фикрича, безориликда асосий эътибор берилиши зарур бўлган жиҳат бу айбдор ўзининг ҳаракатлари билан жамоат тартибини бузаётганлигини англаган бўлиши лозимдир. Бунда мазкур хатти-ҳаракатлар билан ва жамоат тартибини бузиш ўртасида сабабий боғланиш бўлиши шарт. Масалан: шахс ўз хатти-ҳаракатлари билан айна вақтда жамоат тартибини бузаётганлигини ва жамиятга нисбатан очикдан-очик ҳурматсизлик қилаётганлигини ҳам яққол англаган бўлса,

⁴² Пашкин Д.С. Квалификация хулиганства: Учебное пособие. Челябинск, 2006. - Б.78.

⁴³ Приговор Октябрьского районного суда г. Екатеринбурга от 9 апреля 2007 г. по факту участия в массовых беспорядках в целях захвата властных полномочий руководства ОАО «Оборонснабсбыт» и ООО «РК «Оборонснабсбыт».

⁴⁴ Карпович О.Г. Виды мошенничества. Рейдерство // Налоги. 2010. №25; Манахов С.А., Акжигитов Р.И., Сычев П.Г. Расследование преступлений, связанных с незаконным захватом предприятий // Методический обзор. М.: СК при МВД РФ, 2005. – Б.9; Соловьев И.Н. Правовые основы противодействия рейдерству // Юрист. 2011. №1

⁴⁵ Волков Б.С. Мотив и квалификация хулиганства. Казань, 1968. – Б.32

қилмиш безорилик сифатида квалификация қилинади ва шахсга қарши жиноятларни назарда тутувчи моддалар билан қўшимча квалификация қилишни талаб этмайди⁴⁶.

Оммавий тартибсизликларда иштирок этиш ва бир гуруҳ шахслар безорилигининг субъектив томони безорилик мотиви билан тавсифланган ҳолларда, бу жиноятларни фарқлаш мезони, назаримизда, оммавийлик хусусияти ва у билан боғлиқ бевосита объектнинг тавсифи ҳисобланади. Бу ҳолатда фарқлашнинг мураккаблиги ушбу белгининг баҳоловчи хусусиятига боғлиқ. Олдиндан келишган ҳолда тил бириктирган бир гуруҳ шахслар ва оломон ўртасидаги чегарани қандай аниқлаш мумкин?

Назаримизда, бу масалада иштирокчилар сони ҳал қилувчи мезон эмас. Бизнингча, инсонларнинг катта гуруҳи жамоат хавфсизлигига (жамоат тартибига) қандай таъсир қилиши, шунингдек, бу гуруҳнинг оломон белгилари ҳослиги ёки хос эмаслигини аниқлаш ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиши керак. Ушбу ҳолатлар далиллар билан тасдиқланиши ва суднинг ҳукмида акс эттирилиши керак. Қуйидаги суд қарорлари бу маънода далолат беради.

Ўқотар қуролдан жабрланувчига тан жароҳати етказиш ва ўлдириш, шунингдек, ўз-ўзидан ўзгаларнинг мулкига зарар етказиш, юқорида кўрсатилган белгиларсиз “оммавий тартибсизликлар” сифатида квалификация қилиш учун асос бўла олмайди ва ЖКнинг тегишли моддалари бўйича квалификация қилиниши керак.

Кейинги масала – бу “оммавийлик” белгисининг мазмуни, унга батафсилроқ эътибор қаратиш лозим.

Жумладан, Ю.Н. Демидов оммавий тартибсизликлар ва безориликни фарқлаш муаммосини кўриб чиқишда, ҳақли равишда қонунга хилоф қилмишни квалификация қилиш ҳар доим воқеанинг ўзига хос ҳолатларига боғлиқ ва бу ерда қатъий расмийлаштирилган мезонларни белгилаш жуда қийинлигини таъкидлайди. Айни дамда, қилмишда айрим белгиларнинг мавжудлиги (ноқонуний хатти-ҳаракатлар оммавийлиги, уларда кўп сонли одамларнинг биргаликда иштирок этиши, уларнинг ҳокимият вакилларига қаршилик кўрсатиши, шу жумладан қуролли қаршилик кўрсатиш учун бирлашиши) ва қасддан кўпол равишда жамоат тартибини бузиш ҳолатлари уларнинг ижтимоий хавфлилик даражасини сезиларли даражада ошириб, бундай ҳаракатларни оммавий тартибсизликлар миқёсига қадар кучайтиради⁴⁷.

Ўз фикрини исботлаш учун Ю.Н. Демидов қуйидаги мисолни келтиради. Фуқаролар М.С. ва Ж.лар РСФСР ЖКнинг 206-моддаси 2-қисми ва 98-моддаси (ашаддий безорилик ва ўт қўйиш йўли билан давлат мулкани йўқ қилиш) да назарда тутилган жиноятларни содир этишда айбдор деб топилган. Суд жараёнида маълум бўлишича, соат тахминан 23:00 атрофида Алметьевск (Татаристон) шаҳрининг

⁴⁶ Ж.Джавкашев. Безорилик жинояти ва унинг ўзига хос хусусиятлари. Central asian research journal for interdisciplinary studies (CARJIS) // Google Scholar Universal Impact Factor: 7,1 ISSN:2181-2454 // VOLUME 2 | ISSUE 2 | 2022 – Б.535-541

⁴⁷ Демидов Ю.Н. Массовые беспорядки: уголовно-правовой и криминологический аспекты. М., 1994. - Б.49.

сайилгоҳида бир гуруҳ ёшлар йиғилиб, полиция ходимлари билан низолашиб, сўнг уларга тош ва таёқ ота бошлаган. Полиция ходимлари патрул машинасида беркиниб, паноҳ топишган. Шунда С., М. ва Ж.лар ўзларига қўшилган бошқа ёшлар билан бирга автомашина ёнига югуриб келиб, ичидаги полиция ходимлари билан бирга машинани уч марта ағдариб, дераза ойналарини, фараларни, таёқ билан рацияни синдириб, автомашинани, тошбўрон қилган ва полициячиларга тан жароҳати етказган.

Бундан қаноат топмаган, ва воқеа жойига тўпланишга улгурган 220-250 кишидан иборат оломон, шу жумладан М., С. ва Ж.лар шаҳар ички ишлар бўлимига боришади. Бу ерда полиция ходимлари тартибсизликларни тўхтатиб, тарқалиб кетишни бир неча бор талаб қилишларига қарамай, 1,5-2 соат давомида бино деразаларига тош ва таёқ улоқтиришган. Жиноят ҳаракатларини ИИБ ҳовлисида давом эттирган ушбу шахслар бошқа оломон аъзолари билан биргаликда полиция автомашиналарини йўқ қилган ва ёкиб юборган.

Оломон полиция бўлимининг навбатчилик бўлимига киришга уринганида, унинг ходимлари қурол ишлатган. Шундан кейингина оломон тарқалиб кетди. Унинг ҳаракатлари натижасида ИИБ биноси ва мулкига катта миқдорда зарар етказилган.

Биринчи инстанция суди томонидан М., С. ва Ж.ларнинг ҳаракатлари тергов органлари томонидан безорилик сифатида квалификация қилинган. Улар жамоат тартибини қўпол равишда бузадиган, жамиятга нисбатан қасддан менсимаслик ва ҳурматсизликни ифодаловчи, ўзига хос шиддаткорлиги ва дадиллиги билан ажралиб турадиган ва ҳокимият вакилларига қасддан бўйсунмаслик билан боғлиқ ҳаракатларни содир этган. Бундан ташқари, улар давлат мулкани қасддан ўт қўйиш йўли билан қўп миқдорда мулкий зарар етказишган. Айни дамда, "Суд ҳукмида берилган квалификация, - деб ёзади Ю.Н. Демидов, - камида мунозарали, чунки маҳкумларнинг оломон аъзолари сифатидаги ҳаракатлари "оммавий тартибсизликлар" жинояти белгиларига эга⁴⁸.

Бу мисол, бизнингча, бир гуруҳ шахслар безорилигининг оммавий тартибсизликларга айланиб «ўсиб бориши» ҳолатини кўрсатади. "Ўсиб бориш" атамаси ўзганинг мулкани талон-тарож қилиш билан боғлиқ ҳолда кенг қўлланилади ва бу ҳолатда ҳам ўринлидир. Агар бир гуруҳ шахслар безорилигини содир этаётган шахслар, уларга қўшилиб оммавий тартибсизликларнинг объектив томонини белгиловчи ҳаракатларни амалга оширувчи қўп сонли шахслар иштирок этадиган бўлса, бу ҳолда бизнингча, оммавий тартибсизликлар бўйича квалификация тўғри бўлади. Шунингдек, бундай шахслар безорилик қилгандан кейин оммавий тартибсизликларга ва фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга омма олдида даъват қилиш ҳолатларини ҳам баҳолаш зарур.

Назаримизда, бир гуруҳ шахслар безорлиги ҳамда оммавий тартибсизликларда иштирок этишни фарқлаш учун жиноятчиларнинг қасди мазмуни ҳам муҳим.

⁴⁸ Демидов Ю.Н. Массовые беспорядки: уголовно-правовой и криминологический аспекты. М., 1994. - Б.50.

Таҳлил қилинаётган жиноятларни объектив томони бўйича фарқлашга келсак, бу белгиларнинг безорилик таркибида баҳоловчи хусусиятга эгаллиги, шунингдек, юқоридаги сабабларга кўра, буни фақат битта ҳолатда амалга ошириш мумкин.

Агар жамоат тартибини бузиш, жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик ифодаловчи қурол ёки қурол сифатида ишлатиладиган буюмларни қўллаш орқали содир этилган бўлса, фуқароларнинг ҳаёти ёки соғлиғига хавф туғдирса, лекин уларга реал жисмоний зарар етказилмаган бўлса, шунингдек, мулкий зарар етказилмаган бўлса, бу ҳолда безорилик содир этилган бўлади.

С.В. Борисов ва А.В. Жеребченконинг сўзларига кўра, безорилик ва оммавий тартибсизликларнинг объектив томони белгилари ўртасида бир нечта номувофиқлик ҳолатлари мавжуд:

- оломон томонидан безорилик ниятида ва совуқ ёки ўқотар қурол бўлмаган бошқа қуроллар ёки тегишли нарсаларни қўллаш билан содир этиш, фақат мулкка зарар етказиш билан чекланиш;

- жабрланувчиларга мулкий ёки жисмоний зарар етказиш ва зўрлик ишлатиш ёки қурол ёхуд шунга шхшаш ашёлардан жамоат жойларида фойдаланиш⁴⁹.

Муаллифларнинг фикрича, бу ҳолатлар ёки Жиноят кодексининг оммавий тартибсизликлар жинояти билан қўшимча равишда квалификация қилиниши керак ёки бундай ҳаракатлар (оммавий тартибсизликлар объектив томонига кирувчи бошқа ҳаракатлар бўлмаса) фақат безорилик сифатида баҳоланиши керак⁵⁰.

Биз ушбу фикр билан фақат ушбу ҳолатга нисбатан айтилганда, қўшилишимиз мумкин, чунки биринчи ҳолатда ЖКнинг 244-моддасида қирғин, ўт қўйиш кўринишларидан бири бўлган мулкни нобуд қилиш ҳақида сўз боради, бунда ўқотар қуроллар қўллангани ёки қўлланмагани квалификация учун муҳим эмас. Шунингдек, безорилик ва оммавий тартибсизликлар жамини бир шахс айбига юклаш мумкинлиги ҳақидаги фикр ҳам мунозарали. Ҳар ҳолда, ҳуқуқни қўллаш амалиётидан бундай мисол топмадик. Бизнинг фикримизча, агар безорилик ва оммавий тартибсизликларда иштирок этиш белгилари мавжуд бўлса, ЖКнинг 244-моддаси 3-қисми қўлланилиши керак, чунки мазкур жиноят ижтимоий хавфлилик нуктаи назаридан анча жиддийроқ.

⁴⁹ Борисов С.В., Жеребченко А.В. Квалификация преступлений экстремистской направленности: Учебное пособие. М., 2010 – Б.259.

⁵⁰ Борисов С.В., Жеребченко А.В. Ўша асарда - Б.259-260